

STYLISTIC PROFILING IN THE TRANSLATION OF SPECIALIZED TEXTS

Reka Suba

Assoc. Prof., PhD, Sapientia University of Tîrgu Mureş

Abstract: The stylistic structure and the textual stylistics belong to the field of semantics. Our study wishes to approach the issue of style and stylistic implications in specialized texts. We have analysed certain lexical units that display some peculiarities in point of style, and the way they contribute to the shaping of the overall meaning of the text.

Keywords: stylistic structure, stylistic value, colloquial style, slang, the role of slang

Structura stilistică a textelor și stilul fiind parte integrantă a semanticii textului, studiul de față dorește să cerceteze pe texte de specialitate valoarea stilistică a anumitor elemente lexicale și structurale ieșite în evidență din punct de vedere stilistic, precum și contribuția acestora în procesul de formare a structurii semantice globale a textului.

Punctul nostru de pornire este concepția gramaticii cognitive asupra reprezentării lexicale și gramaticale, considerându-le strâns legate de toți componenții contextuali și situaționali, conform unor scheme generale, cuprinzând atât partea formală, cât și pe cea semantică (Langacker 1987, Lakoff 1987, apud Tolcsvai 1996). Așadar, structura gramaticală și semnificația nu sunt doi componenți independenți și autonomi, ci relația lor strânsă se evidențiază atât la nivelul producerii textului, cât și la cel al receptării: forma gramaticală, structurile sintagmatice și sintactice contribuie în egală măsură la semnificația rezultată a textului. Sensul noțiunii specifice a iconicității în gramatica cognitivă constă tocmai în faptul că o relatare poate fi făcută sub mai multe forme gramaticale, dar transferabilitatea reciprocă nu confirmă echivalența sensurilor, acestea totdeauna diferă într-o măsură mai mică sau mai mare. Structura gramaticală este o construcție instituită prin structuri simbolice înglobând cele două poluri, cel fonologic și cel semantic. Această structură se formează prin integrarea substructurilor conforme, iar regulile de compoziție de fapt sunt niște scheme structurale. Aceste scheme ori se realizează cu specificații mai clare, ori se formează altele noi din cele de bază, prin procedeul extinderii. Relațiile gramaticale se formează prin interconectarea caracteristicilor cognitive a modelului și a rolurilor semantice prototipale (agent, pacient). Percepția, prelucrarea și reprezentarea lingvistică se bazează pe diferențierea dintre figură (profil) și bază sau fundal. Această relație dintre bază și profil este considerat un element-cheie și la nivelul frazei, dar mai cu seamă la nivelul lexical (Tolcsvai 1996: 206). Așadar, în structura semantică a textului unele elemente semantice (unități lexicale sau grupuri de cuvinte și expresii) pot căpăta rol de figură, față de toți ceilalți componenți care formează baza sau fundalul textului. Studiul de față dorește să analizeze modalitățile de transpunere a acestui rol în cazul traducerii textelor de specialitate, mai precis în cazul traducerii emisiunilor culinare televizate.

În ultimii ani s-au înmulțit considerabil emisiunile culinare de la diferite posturi de televiziune, precum și canalele specializate pe gastronomie. Cert este faptul că aceste emisiuni sunt foarte apreciate de telespectatori, deoarece reprezintă o oportunitate bună pentru a învăța de la cei mai bine cotați bucătari ai lumii, de a urmări noutățile din domeniu și pentru a afla noi rețete culinare. Numeroși bucătari-șefi, dintre cei mai buni din lume, realizează emisiuni proprii de gătit, această industrie devenind una de mare succes peste tot, modalitate prin care ei câștigă popularitate și renume, devenind vedete și realizând venituri considerabile. Emisiunile culinare ale marilor bucătari-șefi se pot urmări atât la posturile de televiziune prin cablu, cât și online, pe diferite pagini de internet cu specific culinar sau chiar pe site-urile bucătarilor.

Majoritatea emisiunilor culinare au ca tematică prepararea mâncărilor acasă, cu ingrediente accesibile și simple, iar în ceea ce privește modul de exprimare, în general este prezentă nomenclatura specifică gastronomică, cu multe neologisme terminologice aparținând unui limbaj de specialitate, cel al meseriei culinare. În cadrul acestui tip de comunicare orală teledifuzată cu caracter formal sau cel mult semiformal, se poate observa însă și o orientare către un discurs în care rolul predominant îi revine funcției de divertisment.

Corpusul analizat¹ se încadrează în acest tip de discurs, având un caracter mai mult informal, prin atmosfera degajată a emisiunii, prin gazdele aparținând unor subculturi urbane și prin folosirea unui limbaj argotic, toate aceste elemente ale contextului contribuind la strategia de construire a unei conexiuni la nivel psihologic între emisiune și telespectatorii tineri.

În profilul stilistic al textului tocmai elementele și structurile lexicale argotice ies în evidență și capătă rol de figură, pe fundalul discursului obișnuit gastronomic neutru, iar acest amestec lexical specific și globalizat deopotrivă are la bază o axiologie care implică în același timp produsul, bucătarul, clientul și limbajul, și este cea a organizării în jurul unui sistem de valori esențiale, axate pe formele de manifestare a spiritului tânăr.

După cum remarcă Rodica Zafiu, argoul fascinează prin “exotism și familiaritate, fiind un limbaj deopotrivă depărtat și apropiat, al altora și al nostru. (...) Argoul e o ilustrare a posibilităților ludice și estetice ale limbii; un spațiu în care își manifestă creativitatea uneori vorbitori anonimi, dotați cu ingeniozitate și umor” (2010: 19).

De precizat este însă că în corpusul vizat se recurge la un argou comun sau general, un argou modern (Milică 2009), cu elemente împrumutate din zona argoului interlop, folosit din rațiuni de expresivitate și nonconformism.

Câteva exemple alese în mod aleatoriu pentru termeni și structuri argotice, expresive și ludice, precum și pentru asocieri lexicale inedite și amuzante, în varianta originală și în traducere:

- “...kínai vendégem bemutatja, hogy egy yakitori grillen is lehet wokban készült ételt *villantani*. Utána Gáborhoz érkezik vendége, egy *fekete öves BBQ mester*...” – expresia *villant* (a străluci, în sensul de a se etala), ducând prin asociere la blițul aparatului de fotografiat, este eliminată din versiunea în limba română, fără a avea consecințe însemnate la nivelul structurii semantice, dar unitatea sintagmatică *fekete öves BBQ mester* este redată în întregime și cu aceeași valoare stilistică și în textul tradus: „...oaspetele meu chinez ne va demonstra că se pot face preparate într-un vas wok chiar și pe un grătar yakitori. Apoi Gabor va avea un oaspete, un *maestru bucătar cu centură neagră la barbeque*...”.

¹Serialul gastronomic *Grătar urban*, având patru episoade, difuzate de TvPaprika, cu textul original în limba maghiară și subtitrat în limba română.

- „Ma is, mint mindig, a Fény utcai piacról érkezik a *hardware* a *kajáinkhoz*. *Haveri alapon* Feri a szárnyasokat, Peti az emlősöket *menedzseli*. (...) *A jó isten áldjon meg* minden kedves, éhes nézőt. Első receptünk ma, sőt első kettő, *izomból* nagy marhahús levesbe és szendvicsbe. Jól mondom, mesterem?” – expresia aparținând terminologiei IT *hardware*, o componentă a calculatorului, aici dobândește o utilizare figurată, într-un sens neobișnuit (și anume: bază), fiind tradus tocmai prin explicitare, cu sintagma *ingrediente de bază*; termenul argotic *kaja*, utilizat frecvent în rândul tinerilor, este eliminat din traducere, cel mai probabil din motive tehnice privind regulile adaptării pentru subtitrare; sintagma argotică *haveri alapon* (pe bază de amicitie) este înlocuită cu substantivul prieten, decalând registrul stilistic spre zona limbii standardizate; predicatul verbal *menedzseli* (gestionează), o preluare din fondul comun, dar transformat într-un element argotic, este tradusă prin *se ocupă de*, având un sens mai larg și fără conotațiile termenului din limba sursă; expresia *A jó isten áldjon meg*, prin traducerea *Să binecuvânteze bunul Dumnezeu* pierde tocmai acea ambiguitate semantică din limba sursă, care provine din utilizarea sa ca mustrare și ceartă în limbajul cotidian, menținându-se doar sensul denotativ al enunțului, fără vreo valoare pragmatică și stilistică anume; folosirea termenului argotic *izomból* denotă o mare creativitate lingvistică a vorbitorului, referindu-se prin această expresie atât la tipul de carne, cât și la sensul adverbial *din start*, dar în traducere se menține doar acesta din urmă: „Astăzi, ca și întotdeauna, ingredientele de bază sosesc de la piața din strada Fény. Apelăm la prietenii, Feri se ocupă de carnea de pasăre, iar Peti de mamifere. (...) Să binecuvânteze bunul Dumnezeu telespectatorii noștri dragi și flămânzi. Prima noastră rețetă de azi, adică primele două, din start, vor fi o supă și un sandviș. Zic bine, maestre?”.

După cum se observă, pe lângă termenii specifici limbajului argotic, se utilizează în mod frecvent și termeni din limba comună care au conotații metaforice în argou, dar general-valabil este o intensă metaforizare a expresiei, metaforele devenind de fapt tranzacții între contexte care „pun în joc o interacțiune sau o opoziție verbală între două conținuturi semantice: cel al expresiei în utilizarea sa metaforică și cel al contextului literar ocurent. Metafora nu mai are funcție pur ornamentală, ci semnificantă și cognitivă” (Oană 2012: 152).

Aceste metafore din argou sunt de tipul implicației, termenul metaforizat fiind înlocuit cu unul metaforic. În corpusul analizat se găsesc atât metafore nominale, cât și verbale, sub mai multe forme de realizare: ori printr-un termen unic, ori prin sintagme, expresii sau locuțiuni.

Alte câteva exemple pentru termeni argotici nominali și verbali, în mare parte proveniți din limbajul cotidian, dar trecuți printr-o modificare semantică:

- „*Rátolok* egy kis olajat.” – „Torn puțin ulei.” sau „*mindegyikre egy pár cseppet toljál belőle*” – „pune câteva picături pe fiecare bucată” - verbul *rátol* (a împinge, a apăsa) este un termen devenit argotic prin schimbarea câmpului semantic, în traducere apărând corespondentul său din limbajul comun.
- „*Wu mindenen játszik.*” – sintagma *mindenen játszik* are sensul de a se pricepe la toate instrumentele, și datorită acestui transfer de câmp semantic, în registrul familiar-argotic devine marcă a expresivității. În traducere: „Wu se pricepe la toate.”

- „*Meg tudsz eresztteni* abba a kamerába egy Jackie Chan-es félmosolyt ?” – *megeteszt* (a da drumul) folosindu-se în sens figurat numai în registrul familiar-argotic. În traducere: „Ți-ar ieși un semi-zâmbet ca al lui Jackie Chan ?”
- „Egy csodálatos uborkával *megyünk...*” – *megyünk* (venim) din cauza conotațiilor contextuale devine un termen argotic, în traducere: „Avem niște castraveți minunați.”
- „Kifejezetten *csípem.*” – *csípem* (a ciupi, a apuca) termen argotic caracteristic registrului, tradus prin: „Îmi place mult.”
- „Tálalásban nem vagyok *izmos...*” – *izmos valamiben* (în sens de a fi bun în ceva), metaforă nominală cu valoare calificativă, tradusă prin: „La servire nu mă prea pricep.”
- „egy igazi *nagyágyú*” - *nagyágyú* (artilerie grea) fiind o metaforă nominală, tradusă prin: „maestru în arta pregătirii grătarelor”
- „Kicsit *csövi* az a poharunk nem?” – *csövi* (vagabond, în sens de jerpelit), o abreviere orală, în traducere: „Acel pahar nu arată prea bine, nu ?”
- *zsír, király* etc. - metafore adjectivale cu valoare adjectivală superlativă cu sensul de foarte bun, de calitate superioară, traduse prin *mișto, marfă* etc.

Acești termeni metaforici care ies în evidență prin caracterul lor argotic din fundalul discursului gastronomic, susțin aspectul argoului de limbaj deosebit de inovator și expresiv. Referitor la transferul câmpurilor semantice, aflate la baza metaforizării, Rodica Zafiu folosește termenul de derivare sinonimică:

„Un termen devenit argotic, cu sensul modificat prin metaforă sau metonimie, poate fi înlocuit (mai ales când este cuprins într-o expresie) cu sinonime ale sensului de bază, care ajung astfel să stabilească procese metaforice similare sau/și să intre în aceeași construcție. (...) De obicei nu este vorba despre sinonime propriu-zise, ci de cuvinte din aceeași sferă semantică sau care au în comun trăsăturile pe care se bazează metaforizarea” (Zafiu 2010: 62).

Exemplele prezentate în limba sursă și în traducere demonstrează însă că majoritatea termenilor argotici din limba sursă s-au eliminat din textul tradus, fiind înlocuiți cu corespondentul lor din vocabularul fundamental, sinonime cu valoare stilistică neutră, și în acest fel profilarea stilistică la nivelul limbajului a devenit mult mai puțin pregnantă în limba țintă, decât în limba sursă. Astfel, cu schimbarea canalului de transmisie din limbajul oral (în limba sursă) în limbă scrisă (în limba țintă), cu reguli și convenții specifice privind expresia, profilarea stilistică și poziționarea registrului cad în sarcina altor componente ale emisiunii, cum ar fi situația și contextul comunicării, vestimentația, tunsoarea și tatuajele prezentatorilor, spiritul ludic și glumeț care se observă în comportamentul lor, precum și imaginea în ansamblu a platoului de filmare, toate acestea având o funcție identitară și devenind mijloace „de solidarizare și de diferențiere față de cei din afara comunității underground” (Zafiu 2010: 15).

BIBLIOGRAPHY

- Banczerowski, Janusz 2002: A profilírozás mint nyelvészeti fogalom. *Magyar Nyelvőr*, 126. évf., 2002/3., 321-328. <http://nyelvor.c3.hu/period/1263/126307.pdf>
- Ciolac, Antonia 2016: “Străinisme” lexical culinare în emisiuni teledifuzate românești I. In: *Limba română*, LXV (1), Section Lexicografie, Editura Academiei, București, pp. 37-45. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A24872/pdf>

- Ciolac, Antonia 2016: "Străinisme" lexical culinare în emisiuni teledifuzate românești II. In: *Limba română*, LXV (3), Section Lexicografie, p. 399-407, Editura Academiei, București, pp. 37-45. <http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A25726/pdf>
- Drugă, Luminița 2017: Creativitate lingvistică în denumirea unor preparate culinare tradiționale de fruct/dulce sau de post adaptate la spațiul urban moldovenesc. In: *Numele și numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică*, ediția a IV-a, Secțiunea Sacred and profane in names in public space, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, p. 768-780. https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/4_7_Drugă_Luminita_ICONN_4.pdf
- Dumitru, Irimia 1999. *Introducere în stilistică*, Editura Ppolirom, Iași.
- Lakoff, George 1987: *Women, Fire and Dangerous Things*. The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. I., Stanford, California.
- Milică, Ioan 2009: *Expresivitatea argoului*. Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2009, prefață de Dumitru Irimia.
- Munteanu Siserman, Mihaela 2013: Nume de preparate culinare autohtone în perspectiva globalizării. In: *The Proceedings of the European Integration Between Tradition and Modernity Congress 5*, Editura Universității Petru Maior, Tg-Mureș, pp. 431-443. http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part53.pdf
- Oană, Mihaela 2012: Câteva aspecte ale creației metaforice din argoul adolescenților de azi. Editura Universității din București. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V929/pdf>
- Tolcsvai Nagy, Gábor 2000. A kognitív nyelvészet elméleti hozadéka a szövegtan számára. In: *Magyar Nyelvőr*, 124. évfolyam 4. szám, 2000. október-december, 494-500. <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1244/124411.htm>
- Tolcsvai Nagy, Gábor 1996. *A magyar nyelv stilsztikája*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Zafiu, Rodica 2010. *101 cuvinte argotice*. Humanitas, București.